

of the level of readiness of young people for pedagogical activity]. Vinnitsa.

2. *Aktualni problemi fizichnogo vichovanny riznih verstv naseleenny* (2015). [Actual problems of physical education of different segments of the population]. Kharkov.

3. Artamonov, V. I. (2003). *Psichologiy ot pervogo lica*. [Psychology from the first person. 14 conversations with Russian scientists] – Moscow.

4. Boreyko, N. Yu. (2013). *Algoritm sistemnoyi profesiyno-prikladnoyi fizichnoyi pidgotovky studenta tehnicnogo VNZ v osobistiy koncepciy zdorov'ay*. [An algorithm for systematic vocational and applied physical training of a student of a technical university in a personal concept of health]. Odessa.

5. *Encyklopediy professional'nogo obrazovaniy*. (1999). [Encyclopedia of vocational education: in 3 vol.]. – Moscow.

6. Kovalchuc, N. 2017. *Osoblyvosti profesiyno-prikladnoyi fizichnoyi pidgotovky studentiv geograficnogo fakul'tetu*. [Features of vocationally applied physical training of students of geographical faculty]. Rivne.

7. Kremen, V. G. (2003). *Osvita i nauka Ukrainy*. [Education and Science of Ukraine: Ways of Modernization (Facts, Reflections, Prospects)]. Kyiv.

8. Krutsevich, T. (2012). *Profesiyno spryamovana sistema fizichnoyi pidgotovky maybutnih oficeriv*. [Professionally directed system of physical training of future officers]. Kyiv.

9. Omelchenko, S. O. (2005). *Zmist i metody roboty klasnogo kerivnyka shodo formuvannya*

zdorovogo sposobu shkolyariv. [Content and methods of work of the class leader on formation of healthy way of life of schoolboys]. Slovyansk.

10. Shostak, I. O. (2017). *Formuvannya kul'tury zdorov'ya studentiv medychnyh koledzhiv u pozaaudytorniy diyal'nosti*. [Formation of health culture of students of medical colleges in extra-curricular activity]. Uman.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БЕЛКОВА Тетяна Олександрівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри фізичного виховання Донецького національного медичного університету в місті Кропивницькому.

Наукові інтереси: формування здорового способу життя студентів вищих медичних закладів освіти засобами фізичної культури, спрямованим на фізичне самовдосконалення.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BELKOVA Tatiana Aleksandrovna Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer, Department of Physical Education, Donetsk National Medical University, in Kropyvnytskyi.

Circle of scientific interests: the formation of a healthy way of life in students of the higher medical institutions by means of physical culture, aimed at physical self-improvement.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2019 р.

УДК 378. 147. 091. 33-027. 22]: 159. 942

СТУКАЛЕНКО Зоя Михайлівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка
<https://orcid.org/0000-0001-5577-2655>
 e-mail: stukalenkoz@gmail.com

ТОЛЕРАНТНІСТЬ ЯК ЗАСІБ РЕГУЛЮВАННЯ ГЕНДЕРНИХ ВІДНОСИН У НАВЧАЛЬНО-ВИХОВНОМУ ПРОЦЕСІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Перехід української держави на демократичний шлях розвитку наукового осмислення детермінує забезпечення рівності прав і можливостей індивідів незалежно від статі, віку, етнічної належності, віросповідання та ін. Тому сьогодні підвищується роль і значення гендерного підходу в державному управлінні, професійній діяльності, освіті. Стратегія впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти (Освіта:

гендерний вимір – 2020, Гендерна стратегія) визначає базові принципи, мету, стратегічні цілі, завдання, цільові групи, сфери впровадження та реалізації державної політики гендерної рівності та недискримінації в освіті. Результатом гендерного підходу в державному управлінні, професійній діяльності жінок і чоловіків, навчанні й вихованні дівчат і хлопців повинна бути нова особистість, здатна адаптуватися до швидкоплинних змін суспільного функціонування, з егалітарним мисленням та

гендерно-чутливою свідомістю. Однією з важливих особистісних якостей такої особистості має бути гендерна толерантність. Саме тому важливим аспектом цивілізації та демократизації навчального процесу в університетах має стати забезпечення повної інформованості студентів про їхні гендерні права та можливості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показав, що існує значний світовий теоретичний і практичний доробок у царині гендерно-толерантного підходу в процесі підготовки майбутнього педагога. З когорти науковців, які сьогодні опікуються питаннями реалізації даного підходу в освіті, варто виділити доробки вітчизняних педагогів, які висвітлюють його найближче до розуміння цього явища. Сучасні науковці, з-поміж яких: С. Вихор, В. Гайденко, Т. Говорун, Т. Голованова, П. Горностай, Т. Дороніна, О. Кікінеджи, В. Кравець, С. Липатова, О. Луценко, Т. Мельник, Л. Міщик, М. Мириманова, О. Морозова, Л. Смоляр, О. Цокур, Л. Шустова, дослідження яких вказують, що гендерний підхід в освіті є важливою складовою навчання й виховання.

Мета статті полягає у висвітленні феномену гендерної толерантності у візіях сучасних науковців та розкриття його впливу на відносини студентів у навчально-виховному процесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Спираючись на стандартний перелік соціально-демографічних змінних, виділяють такі сфери толерантності: расову, політичну, маргінальну, міжнаціональну, релігійну, гендерну, вікову, географічну, міжкласову, фізіологічну, сексуально-орієнтаційну, міжкультурну, освітню, професійну. Досліджуючи змістовні еквіваленти толерантності можна виділити особливі типологічні конструкції з позиції ціннісних установок. Потребу в культивуванні ідей гендерної толерантності в сучасному суспільстві обґрунтовано в Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 рр., у якій одними із пріоритетних пунктів виокремлено «Гідність і толерантність», «Культуру і духовність», що базується на «необхідності повноцінного розвитку та самореалізації молоді [8].

У межах розвитку гендерних підходів особливої актуальності набуває формування адекватного сучасному суспільству толерантного світогляду, як вважають дослідники І. Двали, П. Комогоров, Л. Кондрашова, С. Липатова, М. Мириманова, Л. Надолинська, О. Цокур, Л. Шустова. У контексті цієї проблеми автори наголошують на категорії «гендерної рівності» не як

тотожності індивідів у їхніх анатомічних, психологічних, соціальних й інших характеристиках, а як рівноцінності індивідів, що відрізняються один від одного за багатьма характеристиками (статтю, віком, етнічна належністю тощо). Науковець С. Липатова з цього приводу пропонує керуватися «апеляцією до цінностей рівноправних стосунків між статями, гендерних відмінностей, проблем гендерної дискримінації» [3]. Як уважає Л. Надолинська, «має бути подолання гендерних стереотипів, які заважають успішному розвитку особистості дитини – хлопчика й дівчинки. А впровадження гендерних підходів у школі сприяє розвитку партнерських відносин між статями, виховує їх у дусі толерантності» [6, с. 34]. За результатами останніх наукових досліджень, «на гендерну соціалізацію активніше стали впливати нові форми навчання, у яких відмовляються від муштри, агресії на користь м'якості, делікатності та поваги» [9].

«Важливим напрямком гендерної соціалізації студентів, на думку А. Войтовської, є навчальна робота. В ході цієї роботи у студентської молоді закріплюються набуті знання, формуються необхідні комунікативні навички без проявів дискримінації та вільні від гендерних стереотипів, розвивається толерантність» [1, с. 122]. Завдання гендерного освітнього простору полягає у тому, щоб повною мірою вони могли реалізувати свої здібності й особливості та одержували задоволення від свого життя, були впевненими у собі й своєму майбутньому. Такий підхід надає студентам більшу свободу вибору і самореалізацію, а в майбутньому – можливість бути гнучкими, толерантними у процесі соціалізації.

За визначенням О. Морозової, гендерна толерантність – це «готовність до прийняття на рівні індивідуальної і суспільної свідомості гендерних відмінностей на принципах рівності прав, можливостей і особистісного самовираження чоловіків і жінок через систему всіх суспільних символів, цінностей, норм та організацію соціальних інститутів у цілому» [4, с. 13].

Дослідниця О. Цокур уважає, що «організація навчального процесу припускає відкритість і гнучкість, можливість експериментів та альтернативних рішень разом із традиційними. Малочисельність груп забезпечує індивідуальний контакт і скорочує владну дистанцію. Прихований навчальний план у цьому разі «працює» на формування толерантності, сприяє критичному мисленню, творчості та повазі до людської гідності» [9]. «Саме гендерна толерантність може стати одним з ключових критеріїв ефективності

здійснення гендерного виховання», – наголошує дослідниця Т. Дороніна [2, с. 498]. Тому, на нашу думку, гендерна толерантність повинна бути нормою соціального життя, та сприяти розвитку культури взаємин між статями в ході освітнього процесу.

На думку Т. Мотуз, «обов'язковою умовою реалізації даних завдань є включення до навчальних планів для студентів педагогічних спеціальностей дисциплін «Педагогіка толерантності» та «Гендерна педагогіка», що забезпечить кваліфіковану підготовку майбутніх педагогів до роботи з учнівською молоддю з питань виховання толерантності й гендерного виховання» [5, с. 370].

Слід зазначити, що увага держави до гендерної проблематики, прагнення запровадити гендерну рівність в суспільне життя вважається одним із основних показників виміру рівня розвитку країни. Досліджуючи соціально-психологічні умови розвитку гендерної толерантності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів, В. Полякова дає таку характеристику названого феномена: «гендерна толерантність вчителів загальноосвітніх навчальних закладів зумовлена специфікою педагогічної діяльності та являє собою системне особистісне утворення, що виявляється у прийнятті себе та суб'єктів освітнього процесу як представників певної статі й типу гендерної ідентичності; відсутність гендерної упередженості в їх оцінюванні, вміння встановити з ними партнерські, суб'єкт-суб'єктні стосунки на основі активної моральної позиції» [7, с. 13]. У своєму дослідженні В. Полякова констатує, що «конструктивне розв'язання зазначених проблем і, відповідно, розвиток гендерної толерантності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів можливий за таких соціально-психологічних умов: 1) організація спеціального соціально-психологічного навчання, спрямованого на створення толерантного соціального середовища на засадах гендерної рівності, толерантності, партнерської взаємодії задля формування гендерної толерантності; 2) сприяння усвідомленню вчителями залежності успішності діяльності закладу освіти відповідно до рівня їх гендерної толерантності; 3) актуалізація ціннісного ставлення вчителів до гендерної толерантності та її розвитку; 4) поглиблення знань освітян щодо гендерної толерантності, відпрацювання умінь і навичок толерантної поведінки по відношенню до осіб різної статі й гендерної ідентичності; 5) забезпечення можливості психологічної діагностики й корекції гендерних стереотипів й упереджень вчителів на основі їх

рефлексивного самопізнання, усвідомлення та прийняття власного типу гендерної ідентичності, ідентифікації та запобігання проявів гендерної інтолерантності в освітньому процесі, формування асертивної стратегії гендерної взаємодії з усіма суб'єктами освітнього процесу, усвідомлення проявів толерантності/інтолерантності, толерантна поведінка по відношенню до суб'єктів освітнього процесу різної статі й статевої ролі, в тому числі, у напружених ситуаціях міжособистісної взаємодії тощо» [7, с. 7].

Розглянувши основні підходи до трактування феномену гендерна толерантність та її роль у навчально-виховному процесі у візіях сучасних науковців, слід класифікувати найважливіші принципи зазначеного феномену:

- повага людської гідності не залежно від біологічної чи соціально-культурної статі;
- повага права бути іншим;
- прийняття протилежного за статтю партнера таким, яким він є, без апріорного наділення його стереотипними недоліками;
- готовність приймати думку партнера протилежної статі, або партнера, який має інше ставлення до статевої ролі установок;
- вміння встановити з ними партнерські стосунки на основі активної моральної позиції;
- визнання рівності, співробітництво, дух партнерства між представниками двох статей, групами;
- відмова від домінування, заподіяння шкоди й насильства.

Висновки та перспективи подальших розвідок наперед. Отже, запровадження принципу гендерної рівності та недискримінації у систему освіти в Україні пов'язане з необхідністю подолання гендерно-нейтрального підходу до формування освітньої політики, а тому є потреба вироблення підходів до гендерного виховання молоді та виявлення шляхів і механізмів формування гендерної толерантності в українському суспільстві. Освіта повинна виконувати основну роль в зміні доволі стійких гендерних стереотипів щодо обмежування розвитку потенціалу особистості студентів як юнаків, так і дівчат.

Перспективами даного дослідження є продовження дослідження процесу наукового оформлення теоретико-методологічних основ професійно-толерантного виміру навчально-виховного процесу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Войтовська А. І. Гендерні аспекти соціалізації студентства. Соціальна робота та

освіта. Тернопіль, С. 119–125.

2. Дороніна Т. О. Педагогічний аспект визначення поняття «гендерна толерантність» / Т. О. Дороніна // Вища освіта України. – 2009. – Додаток 4. – Т. II (14). – С. 492–501.

3. Липатова С. Д. Использование гендерного подхода в разработке содержания учебной литературы по педагогика : дис. ...канд. пед. наук : 13.00.01 / Светлана Дмитриевна Липатова. – Екатеринбург, 2007. – 199 с.

4. Морозова О. Е. Толерантность как принцип регуляции гендерных отношений : дисс. ... кандидата философских наук : 09.00.11 / Морозова Ольга Евгеньевна. – Москва, 2008. – 186 с.

5. Мотуз Т. В. Гендерна толерантність: соціально-педагогічний аспект. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології, 2015, № 8 (52) С. 361–372.

6. Надолинская Л. Н. Влияние гендерных стереотипов на воспитание и образование / Л. Н. Надолинская // Педагогика. – 2004. – № 5. – С. 30–35.

7. Полякова В. І. Соціально-психологічні умови розвитку гендерної толерантності вчителів загальноосвітніх навчальних закладів. Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата психологічних наук. Київ. 2018. – 21 с.

8. Про схвалення Концепції Державної цільової соціальної програми «Молодь України» на 2016–2020 роки [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1018-2015-%D1%80> – Назва з екрана.

9. Цокур О. С. Гендерне виховання – нагальна потреба сучасної освітньої системи [Електронний ресурс] / О. С. Цокур. – Режим доступу: <http://osvita.ua/school/method / upbringing /330 />. – Назва з екрана.

REFERENCES

1. Voytovska, A. I. (2017). *Henderni aspekty sotsializatsiyi studentstva : Sotsialna robota ta osvita*. [Gender aspects of socialization of the students]. Ternopil.

2. Doronina, T. O. (2009). *Pedahohichnyy aspekt vyznachennya ponyattya «genderna tolerantnist»*. [Pedagogical aspect of definition of «gender tolerance»]. Kyiv.

3. Lipatova, S. D. (2007). *Ispol'zovaniye gendernogo podkhoda v razrabotke sodержaniya uchebnoy literatury po pedagogika : dis. ...kand. ped. Nauk*. [Using a gender approach in the development of the content of educational literature on pedagogy]. Yekaterinburg.

4. Morozova, O. Ye. (2008). *Tolerantnost' kak printsip regulyatsii gendernykh otnosheniy : diss. ... kandidata filosofskikh nauk*. [olerance as a principle of regulation of gender relations: diss. ... candidate of philosophical sciences]. Moscow.

5. Motuz, T. V. (2015). *Henderna tolerantnist: sotsialno-pedahohichnyy aspekt*. [Gender Tolerance: Socio-Pedagogical Aspect]. Kyiv.

6. Nadolinskaya, L. N. (2004). *Vliyaniye gendernykh stereotipov na vospitaniye i obrazovaniye*. [The impact of gender stereotypes on education and upbringing]. Kyiv.

7. Polyakova, V. I. (2004). *Sotsialno-psychologichni umovy rozvytku hendernoyi tolerantnosti vchyteliv zahalnoosvitnikh navchalnykh zakladiv*. [Socio-psychological conditions of development of gender tolerance of teachers of general educational institutions]. Kyiv.

8. *Pro skhvalennya Kontseptsiyi Derzhavnoyi tsilovoyi sotsialnoyi prohramy «Molod Ukrayiny» na 2016–2020 roky [Elektonnyy resurs]*. [On Approval of the Concept of the State Target Social Program «Youth of Ukraine» for 2016–2020 [Electron resource]. – Access mode: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1018-2015-%D1%80>

9. Tsokur, O. S. *Henderne vykhovannya – nahalna potreba suchasnoyi osvitynoyi systemy [Elektonnyy resurs]*. [Gender education – urgent need of modern educational system [Electronic resource]. Access mode: <http://osvita.ua/school/method / upbringing /330 />.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

СТУКАЛЕНКО Зоя Михайлівна – кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри музичного мистецтва і хореографії Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: музично-виконавська підготовка майбутніх учителів музики, художньо-естетичне виховання молоді.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

STUKALENKO Zoya Mikhailovna – Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Music Art and Choreography of the Centralukrainian State Pedagogical University named after Volodymyr Vynnychenko.

Circle of scientific interests: music and performing training of future teachers of music, art and aesthetic education of youth.

Стаття надійшла до редакції 18.07.2019 р.